

ดอกเข้าพรรษา..สีสันของฤดูฝน

ธิดารัตน์ จันทร์ดอน

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

“ดอกเข้าพรรษา” เป็นพืชวงศ์ขิง ZINGIBERACEAE สกุลหงส์เหิน (*Globba* spp.) มีถิ่นกำเนิดในทวีปเอเชีย และกระจายพันธุ์ได้ดีบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พบได้มากกว่า 100 ชนิด และในประเทศไทยสามารถพบได้มากกว่า 40 ชนิด โดยมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ เช่น *Globba winitii* C.H. Wright หรือกล้วยจะกาหลวง (ลำพูน), *G. reflexa* กล้วยเครือคำ (เชียงใหม่) หรือกำมปู (พิษณุโลก), *G. schomburgkii* กระทือลิงหรือขมิ้นผี (สระบุรี) และ *G. pendula* หรือปุดนกยูง (ภาคใต้) เป็นต้น ส่วนใหญ่จะมีลักษณะของดอกขนาดเล็ก คล้ายนกหรือหงส์ที่กำลังเต้นรำ จึงมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “หงส์เหิน” และบางชนิดมีชื่อเรียกภาษาอังกฤษว่า “Dancing ladies ginger” (1-2)

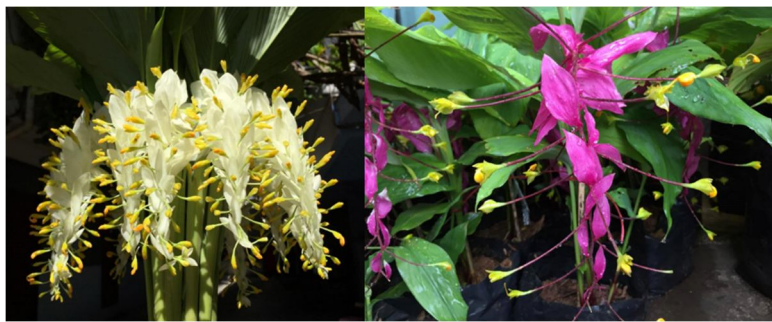

Globba winitii C.H. Wright

หงส์เหินเป็นพืชมีดอกประเภทหัว มีเหง้าใต้ดินลักษณะคล้ายกระชายลำต้นเหนือดินเป็นกาบใบรวมตัวกัน ใบเดี่ยว แผ่นใบรูปรี รูปขอบขนาน ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ฐานใบสอบเรียวหรือรูปหัวใจ มีช่อดอกออกที่ปลายยอดของลำต้นเหนือดิน ชูตั้งขึ้น เอียงในแนวระนาบ หรือโค้งงอขึ้นลงพื้นดิน ช่อดอกแบบ ช่อกระจุกแน่น ช่อเชิงลด ช่อกระจู่ หรือช่อแยกแขนง ใบประดับมีสีสันสวยงาม เช่น สีม่วง สีแดง สีชมพู สีขาว สีเขียว และสีเหลือง ดอกขนาดเล็กหลุดร่วงง่าย สีเหลือง สีส้ม หรือสีขาว สามารถขยายพันธุ์ได้หลายวิธี เช่น การแยกเหง้า หรือการเพาะเมล็ด เป็นต้นหงส์เหินจะมีดอกในช่วงฤดูฝน และนิยมนำมาใช้สำหรับประเพณีตักบาตรดอกไม้นิเวศน์เข้าพรรษา โดยเฉพาะที่อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี จึงเป็นที่มาของชื่อที่นิยมเรียกกันโดยทั่วไปว่า “ช่อดอกเข้าพรรษา” (3)

สำหรับประโยชน์ของพืชสกุลหงส์เหินนั้น นอกจากจะเป็นดอกไม้ที่มีความสำคัญด้านศิลปวัฒนธรรม ในประเพณีเข้าพรรษาของชาวไทยแล้ว ความสวยงามของหงส์เหินบางชนิดยังถูกนำมาใช้เป็นพรรณไม้สำหรับประดับตกแต่ง ปัจจุบันจึงมีการพัฒนาสายพันธุ์สำหรับการเพาะปลูกเพื่อการค้าทั้งในไทยและส่งออกต่างประเทศเช่น *G. williamsiana* พันธุ์สีชมพูอมม่วง Giant violet

dancing girl และพันธุ์สีขาว White dragon สำหรับนำไปใช้เป็นไม้ดอกไม้ประดับหรือปลูกเป็นไม้กระถางตกแต่งอาคารบ้านเรือน นอกจากนี้ยังมีข้อมูลการใช้พืชสกุลหงส์เหินเป็นยาสมุนไพรพื้นบ้านทางตอนเหนือของอินเดีย เช่น เหง้าของหงส์เหินชนิด *G. clarkei* ใช้รักษาอาการไอ และเหง้าของ *G. multiflora* ใช้ทาแผลเพื่อบรรเทาอาการปวดและใช้เพื่อลดไข้ แต่ยังไม่มียางานการวิจัยเกี่ยวกับฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของพืชสกุลหงส์เหินมากนักพอ มีเพียงบางข้อมูลระบุว่า *G. winitii* C.H. Wright มีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ และ *G. malaccensis* มีฤทธิ์ต้านการอักเสบในเซลล์ (4-7) อย่างไรก็ตามพืชในสกุลหงส์เหินหรือดอกเข้าพรรษา ก็เป็นพืชที่มีสีสันหลากหลายและมีลักษณะรูปร่างสวยงามแปลกตา จึงช่วยสร้างสีสันในช่วงฤดูฝนของทุกๆ ปี และยังคงมีความสำคัญในทางพระพุทธศาสนาสำหรับเทศกาลเข้าพรรษาของชาวไทยสืบไป

พืชสกุลหงส์เหินหรือดอกเข้าพรรษาสายพันธุ์ที่เพาะปลูกเพื่อการค้าในปัจจุบัน

ความหลากหลายของพืชสกุลหงส์เหิน (*Globba spp.*)

เอกสารอ้างอิง

1. Kress WJ, Prince LM, Williams KJ. The phylogeny and a new classification of the gingers (ZINGIBERACEAE): evidence from molecular data. *Am J Bot* 2002;89(10):1682-96.
2. Williams KJ, Kress WJ, Manos PS. The phylogeny, evolution, and classification of the genus *Globba* and tribe Globbeae (ZINGIBERACEAE) : appendages do matter. *Am J Bot* 2004;91(1):100-14.
3. ปิยะเกษตร สุขสถาน, ทยา เจนจิตติคุณ, พัชรียา บุญทองแก้ว ผู้รวบรวม.โครงการย่อยการรวบรวมคัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์พืชสกุลหงส์เหิน (*Globba*) ที่มีศักยภาพเชิงการค้า, 2555 น. 33-154. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์การพัฒนาศักยภาพพืชเชิงการค้าเพื่อการส่งออก. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.). กรุงเทพฯ.
4. Ethnomedical uses of Zingiberaceous plants of Northeast India. Tushar, Basak S, Sarma GC, Rangan L. *J Ethnopharmacol* 2010;132(1):286-96.
5. Manokam N, Nuntawong N. Chemical constituents from the rhizomes of *Globba reflexa* Craib. *Biochem Syst Ecol* 2014;57:395e398.
6. Chaiyasut C, Chansakaow S. Inhibitory effects of some Thai plant extracts on AAPH-induced protein oxidation and protein glycation. *Naresuan University Journal* 2007; 15(1): 35-41.
7. Anuthakoengkun A, Itharat A. Inhibitory effect on nitric oxide production and free radical scavenging activity of Thai medicinal plants in osteoarthritic knee treatment. *J Med Assoc Thai* 2014;97 Suppl 8:S116-24.